

Проф. др Габријела ШУБЕРТ*

О РЕЦЕПЦИЈИ СРПСКЕ НАРОДНЕ ПОЕЗИЈЕ И БЕЛЕТРИСТИКЕ У НЕМАЧКОЈ

Народна поезија била је медијум путем кога су се Немци први пут заинтересовали за словенске народе са подручја Балкана. Било је то у периоду који обухвата епоху "Sturm und Drang" у другој половини 18. века и протеже се све до средине 19. века, епохе развијеног романтизма. Ово време представља врхунац народне поезије у Европи.

Интересовање за народну поезију, које се појавило током епохе "Sturm und Drang", повезано је са новоткривеним интересовањем за *народ*, који заузима централно место у оквиру националних покрета за уједињење Немаца.¹ Хердер (Herder) уводи појам *Volkslied* (народна песма) по угледу на француске и енглеске узор (франц. *chanson populaire*, *poésie populaire* и енгл. *popular song*, *popular poetry*). Он је 1766. позвао на прикупљање песама свих народа и посветио се поетици народног песништва. У то време појављују се први преводи народне поезије словенских народа са подручја Балкана на немачки језик.

Народна поезија је за Хердера и Гетеа представљала непосредан и "истински израз осећања и целе душе", при чему је одлучујућу улогу играло поимање унутрашњих душевних покрета и расположења, свеједно да ли се при том ради о индивидуалној или колективној поезији. Нису постојале суштинске супротности између народне и уметничке поезије. Хердер је сматрао да су појединачни народи *само валери на једној и истој великој слици, која се односи на све њихове и сва времена њихове Земље.*² Теорија о *народном духу* (Volksgeist), која је сматрала да је народна поезија производ *лирске душе народа* (Volksseele), а да је сам *народ* (Volk) колективни аутор народне поезије, појавила се тек у епохи романтизма.

---

* Аутор је редовни професор на Универзитету Фридрих Шилер у Јени, Њемачка.

¹ Већ је Лесинг посветио своје 33. књижевно писмо (1759) *народној поезији* (Volksprosie). Упор. овде између осталог и Огњанов 1941, 58.

² Herder: Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, стр. 258.

Словенима са Балкана жудно су се, у том смислу, окренула велика немачка имена, пре свих Јохан Готфрид фон Хердер (Johann Gottfried von Herder), Јакоб и Вилхелм Грим (Jacob / Wilhelm Grimm), првенствено Јакоб, Вилхелм фон Хумболт (Wilhelm von Humboldt), Јохан Волфганг фон Гете (Johann Wolfgang von Goethe), Клеменс Брентано (Clemens Brentano), Лудвиг Уланд (Ludwig Uhland), Јакоб Буркхарт (Jacob Burckhardt), Леополд фон Ранке (Leopold von Ranke) и многи други. Овде су они открили оно што је у њиховом окружењу одавно пало у заборав а код балканских народа било у пуном цвету - живахно приповедачко друштво и културу поезије, која је немачком реципијенту деловала једноставно и изворно, а истовремено страно, архаично и загонетно, што је у великој мери одговарало књижевном укусу Немачке тог времена. Архаична потрага за изворима у хомеровском духу допринела је томе да се немачки књижевници и културни ствараоци тог времена, свесно или несвесно диве народној поезији балканских народа.

Ако је Балкан, који се налазио под османлијском влашћу, за Западну Европу све до краја 18. века био застрашујућа *terra incognita*, на прелазу из 18. у 19. век дошло је до тоталног преокрета у том погледу. Варнице које су проистекле из Француске револуције и Хердеровог грађански конципираног романтичарског поимања језичке и културне нације, прошириле су се и на Балкан. Интересовање европске јавности за Југоисточну Европу мотивисали су и војно-политички догађаји на Балкану тј. ослободилачка борба Јужних Словена, који су се налазили под јармом Османског царства. Србија је већ 1804. и 1815. успела да добије делимичну аутономију. Ово је без сумње било најсрећније време немачко-јужнословенских, а посебно немачко-српских односа и време међусобне размене. Никада пре, а ни после тога, књижевници и филолози нису тако тесно и плодно сарађивали прелазећи границе својих земаља. Србин Вук Стефановић Караџић и Словенац Јернеј Копитар са словенске, а браћа Грим (посебно Јакоб), Хердер, Тереза Албертина Луиза фон Јакоб алијас Талфј (Therese Albertine Luise von Jakob alias Talvj) и Гете са немачке стране - стално су међусобно кореспондирали, размењивали материјале за превођење, међусобно се саветовали и посећивали. Јернеј Копитар, који је живео у Бечу, увео је Јакоба Грима у српску народну поезију. Они су се у Бечу састајали 1814. и 1815. године. Након тога је Јакоб Грим написао свој први прилог о српској народној поезији и од тада се њоме редовно и бавио. Вук Караџић је Грима посетио 1823. године. Његови оригинални текстови, и преводи које је урадио Копитар, постали су омиљена лектира Јакоба Грима, чиме је за њих такође заинтересовао и Гетеа.³ Када је Караџић 1814. у Бечу објавио *Малу њросионародну славенско-сербску њјеснарицу*, послао ју је са посветом Гетеу, "великом Немцу". Друга свеска објављена је 1815. под називом *Народна сербска њјеснарица*. Обе су, захваљујући у првом реду Јакобу Гриму, од 1815. одушевљено прихваћене у Немачкој. Грим је превео на немачки Вукову

³ Овим темама подробно се бавио Миљан Мојашевић; упор. између осталог и Мојашевић 1990.

"Малу српску граматику" и један број српских епских песама, и тиме их приближио немачком читаоцу. Након што је обишао Србију, Далмацију, Босну и Херцеговину, и прикупио народне песме из тих крајева, Вук је, на подстицај Јакоба Грима, 1823. и 1824. код Брајткопфа (Breitkopf) у Лајпцигу објавио *Српске народне њесме* у три књиге, на српском језику. Ова у то време велика збирка српске народне поезије донела му је изузетан углед у Немачкој. Пријатељи и покровитељи Вука Караџића, поред Јакоба Грима били су, између осталих, и теолог и филолог из Халеа Зеверин Фатер (Severin Vater), Вилхелм фон Хумболт и Лесполд фон Ранке. Захваљујући Гетеовом залагању Вукове народне песме постале су изузетно модерне у Немачкој тог доба.

Почетак овог интересовања за Балкан иницирао је, међутим, један Италијан - природњак и географ Абате Алберто Фортис (Abate Alberto Fortis), који је 1774. у Венецији објавио свој путопис *Viaggio in Dalmazia*. У засебном поглављу он описује начин живота и обичаје Далматинаца а све то илуструје песмама.⁴ Он једва да је, или уопште није владао хрватским језиком, па се приликом бележења ослањао на своје учене пријатеље из Далмације, које често и помиње, а који су му вероватно ставили на располагање рукописе и преписе тих песама. Једна од песама је била и *Жалосјйна њјесанза њлемениње Асан-Аџинице* у оригиналу и њен превод на италијански језик под насловом *Canzone dolente della nobile sposa d'Asan Aga*. Песма говори о трагичној смрти једне хришћанке, коју је муж муслиман отерао зато што није дошла да га посети док је лежао рањен у шатору војног лазарета.

Годину дана након што је Фортис објавио *Хасанаџиницу* на италијанском, 1775. песма се појављује у анонимном немачком преводу, чији је творац био Шваба Клеменс Вертес (Clemens Werthes). Са овим Вертесовим преводом Гете се вероватно сусрео током свог путовања у Швајцарску 1775. године. Он га је толико фасцинирао да је одлучио да препева песму, која је објављена 1778. у 1. делу Хердерових "Народних песама" (Volklieder) под насловом *Der Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga*. Хердерове *Volkliedep* (1778/79), "морлашке романсе" Албрехта фон Халера (Albrecht von Haller, 1775/76) и Гетеов препев *Хасанаџинице* представљају почетак периода интензивне духовне и књижевне размене између Немаца и Срба.⁵

Од Срба, најзаслужнији за ову сарадњу у првом реду је Вук Стефановић Караџић.⁶ Подстакнут од стране Хердера и подржан од стране Јакоба Грима, син сељака и самоук, Вук Караџић је у бечком егзилу, уз

⁴ Тек 1882. откривена је прва верзија, коју је, заједно са другим песмама рукописа из Сплита, објавио Франц Миклошич 1888. Она је потицала из 18. века и била је готово идентична са Фортисовом (Fortis) верзијом. Ипак, ова верзија је била и остала у сенци редакције Вука Караџића и Фортиса. Како Фортисови пријатељи из Далмације, тако је и Вук Караџић унео многобројне измене у односу на првобитну верзију (упор. овде Недић 1976).

⁵ Овде између осталог и Schubert 1997.

⁶ О Вуку Караџићу и његовој разноврсној делатности постоји богата литература европских и ваневропских аутора. Међу немачким издањима упор. између осталог и Lauer 1988.

помоћ очинског пријатеља и ментора Јернеја Копитара, развио свеобухватну делатност у служби српског језика и културе. Он је творац писаног и књижевног језика заснованог на народном језику, и творац азбуке, новог писма. Слушајући из "народних уста", прикупљао је са великим личним ангажманом лирске и епске народне песме, пословице и бајке, и забележио за будућа покољења српску народну поезију тог времена. Вук Караџић је творац прве српске граматике и српско-немачко-латинског речника. Он је превео Нови завет са латинског на српски језик, а његово дело, поред збирки народних песама и прича, обухвата још и научне, филолошке, етнографске и историјске расправе, путописе, публицистичке списе и биографије знаменитих српских личности.

Немци тог времена сазнања о Србима стицали су искључиво захваљујући ангажману Вука Караџића. Посебне заслуге за преношење културе балканских Словена Немцима имала је књижевница из Халеа Тереза Албертина Луиза Робинсон рођ. фон Јакоб алиас Талфј.⁷ Рођена је у Халеу 1797. као кћерка професора за државне и политичке науке Лудвига Хајнриха фон Јакоба (Ludwig Heinrich von Jakob). Вука Стефановића Караџића упознала је 1823/24. код Јохана Северина Фатера, као и у кући својих родитеља. Након тога набавила је лајпцишко издање Српских народних песама - *Serbische Volkslieder* - у три тома, и почела интензивно њима да се бави. Дванаестог априла 1824. писала је Гетеу и послала му своје преводе из збирке песама косовског циклуса и других неисторијских песама, које су - како је писала - показивале "умерену дирнутост срца, на смену са нежним (Schalkheit) несташлуком". Гете је био одушевљен и охрабрио ју је да настави са превођењем. Од тог тренутка започела је сарадња између Гетеа и Талфј са једне стране, а са друге стране између Талфј и Вука Стефановића Караџића, као и његовог ментора Јернеја Копитара.⁸ Српске народне песме - *Volkslieder der Serben* - објавила је Талфј 1825. и 1826. и посветила их Гетеу. Ови, језички и књижевно изванредни, препеви, приближени и изворној и циљној култури, били су веома запажени у Немачкој и претворили су се у праву моду књижевности тог доба.

Преводилачки језик Талфј је језик савршене форме. Стилом и конструкцијом њени преводи одговарају немачком осећају за језик, и то до те мере да се током читања лако заборави да се овде не ради о оригиналима, већ о преводима. Осим тога, они су у великој мери верни оригиналу и прецизни. Упореди, на пример, стихове 3 и следеће из *Хасанаџинице*:

Гете

*Wär es Schnee da, wäre weggeschmolzen
Wären 's Schwäne, wären weggeflogen.
Ist kein Schnee nicht, es sind keine Schwäne
S' ist der Glanz der Zelten Asan Aga;*

Талфј

*Wär' es Schnee, es wäre weggeschmolzen
Wären 's Schwäne, wären weggeflogen.
Weder ist es Schnee, noch sind es Schwäne,
'S ist das Zelt des Aga Haßan-Aga*

⁷ О животу и делу Талфј упореди Schubert und Krause 2001.

⁸ Овде између осталог и Миловић 1941.

У стиху који садржи место *Aga Haβan-Aga* она прати итерацију из оригинала - *Aže Xasan-aže*.

Преводи Талфј, који су управо због лепоте језика у Немачкој били тако популарни, поново су објављени 1833. и 1853, дакле 28 година након објављивања њених првих превода, у време када су увелико постојали и други преводиоци.

Талфј се често налазила пред готово нерешивим проблемима. О томе пише Гетеу у писму од 3. маја 1824. године: *Hierbey folgt eine metrische Bearbeitung von Ajkunaís Hochzeit - so gut sie mir ohne Original hat gelingen können*. За ову песму од Вука је добила буквални превод на немачки језик. Ево цитата неколико стихова:

<i>Es spazierte Hajkuna Atlagith;</i>	<i>Пошејјала Хајка Ајлазића;</i>
<i>Auf der Hajkuna wunderschöne Kleidung:</i>	<i>на Хајкуни дивно одијело:</i>
<i>Ein Kopf, sieben Perischani (Kopfschmuck)</i>	<i>једна злага, седам перишана:</i>
<i>Ein paar Ohren, zwei Ohrgehänge,</i>	<i>једне уши, а двоје минђуше!</i>
<i>Ein Hals, drei feine Halsschmücke,</i>	<i>једно зрло, три дробна ћердана;</i>
<i>Eine Schulter, drei gelbe Röcke,</i>	<i>једне њлећи три кавада жуџа:</i>
<i>Ein paar Hände, drei Armringe,</i>	<i>Једне руке трије белензуке;</i>
<i>Ein Herz, drei goldee Gürtel;</i>	<i>једно срце три злајина њојаса,</i>
<i>Auf den Füßen bunte Hosen,</i>	<i>на ногама гаће шаровије!</i>
<i>Wie die Fatalen geschmückt sind!</i>	<i>Какве су јој клеће искићене:</i>
<i>Bis an die Knie Wölfe und Wau Wau,</i>	<i>до кољена вуци и бауци;</i>
<i>Von den Knien kleine Eichhörnchen,</i>	<i>од кољена ситне веверице;</i>
<i>Und neben ihnen lauter Helden Schnurbärte,</i>	<i>а њокрај њих све јуначки брци;</i>
<i>In der Mitte der Pascha Delibascha,</i>	<i>на усјерку њашин делибаша;</i>
<i>Um ihn dreißig Delien;</i>	<i>око њега тридесет делија;</i>
<i>Auf dem Hosenbände zwei Goldschmiede:</i>	<i>на учкуру двије кујунције;</i>
<i>Einer schmiedet, der andere vergoldet ...</i>	<i>један кује дружи њозлађује.⁹</i>

Ови редови звуче немачком читаоцу прилично неразумљиво и смешно. Оно што је Тереза фон Јакоб од тога направила задивљујуће је и сведочи о правој виртуозности; Упореди:

*Sieh, Hajkuna Atlagitch, die Jungfrau,
Wie sie geht in wundersamem Anzug!
Siebenfach umwunden ist das Haupt ihr;
In den Ohren trägt sie Goldgehänge,
Um den Hals drey feingeringte Ketten;
An den Armen auch dreyfache Spangen,
Unterm Busen drey echtgoldne Gürtel,
Auf den Schultern gelbe Oberkleider,
An den Füßen bunte Unterkleider,
Wie so schelmisch ausgeputzt sind diese
Bis ans Knie sind Füchschen drauf und Lüchschchen,
Vom Knie an, ganz kleine Eichhornweibchen;*

⁹ Из: Хајка Атлагић и Јован Бећар, Вук Ст. Караџић: српске народне пјесме књ 3, Београд 1995. пјевач Т. Подруговић.

*Dicht daneben lauter Heldenbärtchen,
Von 'nem Leibwachtpascha, in dem Zwickel,
Drum herum, von dreißig Leibsoldaten.
Auf dem Tragband zween Goldschmiedkünstler,
Der vergoldet, aber jener schmiedet...*¹⁰

Вукове *Wölfe und Wau-Wau*, који у оригиналу гласе *вуци и бауци*, замењује изразима *Füchschchen und Lüchschchen* (лисичице и рисићи).

Талфј је у Немачкој послужила као узор читавом низу преводилаца *Српских народних њесама* (Serbische Volkslieder), између осталог и Еугену Веселом (Eugen Wesely), Вилхелму Герхарду (Wilhelm Gerhard) и његовом саветнику Сими Милутиновићу, Зигфриду Каперу (Siegfried Kapper) и Лудвигу Аугусту Франклу (Ludwig August Frankl). Од тог времена па све до данашњих дана на немачком језику постоји обимна научна литература о народној поезији Јужних Словена, за коју се везују многа значајна имена попут Герхарда Геземана (Gerhard Gesemann), Алојза Шмауса (Alois Schmaus), Максимилијана Брауна (Maximilian Braun), Херберта Појкерта (Herbert Peukert) и многих других. Последице ове рецепције у Немачкој задржале су се до данашњег дана. У издавачкој кући Загнер (Sagner-Verlag) из Минхена 1996. су објављене *Српске јуначке њесме* из Вукове збирке, у (поновном) преводу Штефана Шлоцера (Stefan Schlotzer: *Serbische Heldenlieder*).

Српској народној поезији Јакоб Грим се посветио са изразитом филолошком и поетском компетенцијом. У својој расправи о првој Вуковој збирци народних песама из 1815. он даје своје мишљење о рими, метафори, словенској антители, звучању речи, симболима и сликама у песмама. Он указује и на "урођене" игре речима у песмама, које нису тек пушта игра, већ речима дају најдубља, скривена поетска значења. Њихов звук је у служби песничког значења. За Грима је посебно привлачна словенска антители. При том он указује на сликовитост "прекрасног" почетка тужбалице и упоређује га са птицом која се винула у висине, и која направи један круг пре него што се нежно спусти на свој циљ. Ова поезија описује "невиност" и "љупкост".

Грима фасцинира "прави народски тон" српских песама и "једноставност изражавања" у њима, како он то формулише, мислећи при том на *figurae etymologica* као што су: *ноћцу њреноћиии* (nächtlein durchnachten), *вечер вечериии* (nachtmahl nachtmahlen), *мисли размишљаиии* (gedanken auseinanderdenken), *сан засјаиии* (schlaf einschlafen), и које, према Гриму, *даиии израз исјуњавају и изражавају на најдубљи начин, њри чему се не задовољавају субстиииивом, већ и вербумом исиио њонављају*. То онда звучи "народски топло", народу блиско, за разлику од уобичајеног језика поезије, која *овакав језик као њѡриличан* избегава. Да би осведочио поетику овог "народски топлог" начина изражавања Грим води одговарајуће примере из Хомера и еда.¹¹

Гетеов превод *Хасанаџинице* отворио је народној поезији словен-

¹⁰ Goethe-Jahrbuch књ. XII, стр. 69.

¹¹ Упореди овде Кољевић 1982.

ских народа са Балкана врата ка светској књижевности. Само је *Хасанагиница* тридесет пута превођена - на француски, мађарски, латински, енглески, чешки, пољски, руски, словенски, осим тога још и на шпански, украјински, есперанто, румунски, новохеврејски, холандски, албански, малајски, македонски, турски, дански, персијски и арапски језик.

Гетеова *Хасанагиница* у Немачкој је имала знатан утицај на поезију тог времена.¹² Ово је уочљиво и у песничком стваралаштву самог Гетеа - у погледу метрике и мотива. Док је боравио у Вајмару и током свог путовања по Италији написао је читав низ песама у српском трохеју. Од тог тренутка петостопни трохеј постао је уобичајен у немачкој поезији. *Хасанагиница* је и у погледу мотива инспирисала Гетеа, пример за то је и употреба беле боје и описа природе у уводу "тужбалице" (*Klaggesang*), која се између осталог појављује и у његовој песми "Liebliches" (1814):

*Liebliches*¹³
Was doch Bunt es dort verbindet
Mir den Himmel mit der Höhe?
Morgennebelung verblindet
mir des Blickes scharfe Sehe.
Sind es Zelte des Vesires,
Die er lieben Frauen baute?
Sind es Teppiche des Festes
Weil er sich der Liebsten traute?
Rot und weiß, gemischt, gesprenkelt,
Wüßt ' Ich Schönres nicht zu schauen; ..

"Тужбалицу" (*Klaggesang*) и други песници користе као оријентир, упор. на пример стихове *Rogneda Gorislawa* Аугуста Копиша (*August Kopisch*)¹⁴:

An der waldumrauschten Lybed Ufer
Ist 's ein Schwan der flügelhängend trauert? -
Nein, Rogneda ist 's, der Russen Fürstin. ...
На шумом окруженој обали Либеда
Да ле је ѿо лабуд шѿо ојушѿеноѿ крила ѿуѿује?
Не, ѿо Роѿенда је, у Руса кнеѿиња...

Гетеов *Klaggesang* обишао је све књижевне кругове Европе.¹⁵ И више од тога - Гете је утицао на то да се *Хасанагиница* врати у своје првобитно окружење и постане саставни део живе традиције народне поезије.

¹² Овде Миловић 1941.

¹³ Goethes Werke, (издав.) Christiansen, Wein-H.-Zürich, књ. I, стр. 455.

¹⁴ Kopisch' Werke, Berlin 1856, књ. III, стр. 26.

¹⁵ Док је боравио на Малти 1804. Колриѿ (*Collridge*) је пажњиво прочитао Фортисову књигу, забележио неколико одломака из изворне баладе, потврдио трохејску основу стихова и упореди њихов звук са Милтоновим (*Milton*) хоровима у "Ратнику Самсону" (*Der Krieger Samson*). У обожаваоце је спадао озмеђу осталих и Чарлс Нодијер (*Charles Noddier*).

До почетка 19. века у Немачкој је преовладавало интересовање за народну поезију Јужних Словена и рукописе Вука Стефановића Караџића. Поред Вукове *Мале српске граматике* (Kleine serbische Grammatik) из 1824. коју је публиковао Јакоб Грим, 1826. су објављене *Српске народне њесме и јуначке њриче* (Serbische Volkslieder und Heldenmärchen) Вилхелма Герхарда (Wilhelm Gerhard) и Симе Милутиновића-Сарајлије (Simeon Milutinowitsch), које Гете такође помиње у свом спису *Најновије у српској књижевности* (Das Neueste serbischer Literatur). Истовремено је, међутим, владало интересовање за белетристику и текстове друге врсте.¹⁶ Тако су преведена дела Јована Рајића "Катехизам за разједињене славонско-српске Србе" (Katechismus für nichtunierte slawonisch-serbische Serben) 1776, 1785. и 1824. године, Оде Лукијана Мушицког (1806 - 1808) намењене Надвојводи Лудвигу, Надвојводи Јозефу, Петру Вуковићу и Пакрачком епископу, осим тога и изводи из биографије Доситеја Обрадовића. У то време српски се сматрао делом заједничког словенског језика, који се простирао од Хрватске преко Босне и Херцеговине све до Црне Горе. Овај заједнички језик често је обележаван епитетом "илирски".

Петар Други Петровић Његош, црногорски владика и песник, привукао је средином 19. века пажњу Средње и Западне Европе. Његову Оду кнезу Метерниху (Ode auf den Fürsten Metternich) за Нову 1837. годину превели су Хопе (Hoppe), Караџић и дворски преводилац Јулиус фон Хамер-Пургштал (Julius von Hammer-Purgstall). Она, међутим, није објављена. Још једну његову песму, којом 1838. велича саксонског кнеза Фридриха Аугуста (Friedrich August), Талфј је превела на немачки језик. Она је тек 1916. објављена под називом *Was erdonnern Montenegro's Berge*. У Бечу је 1886. објављен немачки превод Његошевог *Горског вијенца* (Bergkranz), који описује победу над турским ренегатима у Црној Гори крајем 17. века. Он је у то време постао поново актуелан с обзиром на тадашње војне сукобе црногорског књаза са Турцима. У овом делу између епа и драме поред епског стиха у десетерцу употребљена су и многа друга стилска средства типична за јуначке песме. Без обзира на то што је садржајем и стилем *Горски вијенац* био изузетно тежак за адекватан превод, ово дело више пута је превеђено на немачки језик - у преводу Карла Конегена (Carl Konegen), објављеном у Бечу 1886, у преводу Катарине А. Јовановић, објављеном у издавачкој кући Мајнер (Meiner-Verlag) из Лајпцига 1939, са више поновљених издања, у преводу Алојза Шмауса (Alois Schmaus), слависте из Минхена, који је ради лакшег разумевања свог превода, објављеног 1963, написао изузетно значајан историјско-филолошки коментар.

Када је у питању српска и хрватска белетристика, редовна преводилачка активност на немачком говорном подручју развија се тек крајем 19. века. Од тог момента књижевна дела са ових простора посматрају се као самостална дела српске или хрватске књижевности. Од српских књижевних стваралаца посебну пажњу изазвао је између осталих и песник Бранко Радичевић, чије су песме на немачки превели Ђорђе Ђур-

¹⁶ Овде Костић 1959; Lauer 1995, X и даље.

ковић, Георг фон Шулпе (Georg von Schulpe) и други, непознати преводиоци. Ови преводи објављени су у Немачкој 1887. године.

Крајем 19. и почетком 20. века на немачки су све више превођена дела приповедача-реалиста као што су Лаза Лазаревић, Петар Кочић, Светозар Ђоровић, Милена Мразовић и Бранислав Нушић. Српска сеоска приповетка, украшена многобројним етнографским елементима, била је изузетно атрактивна за немачке читаоце, чак и ако је њен књижевни квалитет утицао на квалитет самог превода. Фридрих Саломо Краус (Friedrich Salomo Krauss), аутор многобројних етнографских расправа о Јужним Словенима, иницирао је у Лајпцигу едицију под називом "Библиотека одабраних српских ремек-дела" (Bibliothek ausgewählter serbischer Meisterwerke), у којој су од 1903. до 1906. на немачком језику објављена дела Бранислава Нушића, Милована Глишића, Косте Трифковића, Светозара Ђоровића и Вида Вулећић-Вукасовића.

Политички догађаји и конфликти на Балкану који су кулминирали у Балканским ратовима од 1912. до 1913. појачали су интересовање Немаца за књижевност Јужних Словена. У издавачкој кући Александра Дункера (Alexander Duncker) у Вајмару је 1912. објављена антологија *Српских ђесника* (Serbische Dichter), у којој су се налазиле песме Лазе Костића, Војислава Илића, Јована Дучића и Светислава Стефановића. У "Belgrader Nachrichten" (Београдске вести) објављени су 1916. многобројни немачки преводи дела српских реалиста - Радоја Домановића, Лазе Лазаревића и Војислава Илића, а почетком 20. века и дела приповедача Борислава Станковића, Исидоре Секулић и Јована Дучића. Посебно интересовање изазвао је роман Борисава Станковића "Нечиста крв" (Unreines Blut), који говори о распаду патријархалног друштва. Немачки превод под називом "Hadschi Gajka verheiratet seine Tochter" објављен је 1935. године.

Након оснивања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године, књижевна дела појединачних народа добила су нов заједнички назив - 'југословенска' књижевност, и као таква су и реципирана у иностранству. Тако је у немачким новинама "Die Drau" у Осигеку 1925. објављена збирка песама "Aus dem jugoslavischen Dichterwalde" (Из југословенске шуме песника); у "Belgrader Zeitung"-у (Београдске новине) штампана је збирка песама *Jugoslavische Dichtung* (Југословенска поезија) на немачком језику. У то време било је сасвим нормално да се дела српског књижевника Милоша Црњанског у Загребу објављују на немачком језику.

Рецепцију југословенске књижевности на немачком говорном подручју тог времена пре свега је омогућило објављивање дела *Jugoslavische Anthologie. Dichter und Erzähler* (Југословенска антологија. Песници и приповедачи) 1932. у издању Катарине А. Јовановић. Овде се мора поменути и Херман Вендел (Hermann Wendel), немачки социјалдемократ рођен 1884, који је посебно ценио Србију и Србе. Он је у свој путопис *Aus der Welt der Südslawen* (Свет Јужних Словена), објављен 1926, уврстио и превод поезије Ђуре Јакшића, Војислава Илића, Велимира Рајића, Алексе Шантића, Вељка Петровића и Данка Анђеловића.

Након тога пажња немачке књижевне јавности окренула се првенствено приповедачу Иву Андрићу, који је у Немачкој био познат захваљујући својој дипломатској мисији. Његове новеле први пут је превео и објавио 1939. Алојз Шмаус. У време нацизма и током Другог светског рата пажња званичне културне политике пре свега је била усмерена на савезничку Хрватску.

Након Другог светског рата књижевним ауторима Титове Југославије дуго је требало да буду прихваћени у Западној Европи. У то време су принципи социјалистичког реализма одређивали духовни живот. Након што је Југославија окренула леђа "стаљинизму", књижевно стваралаштво је постало слободније и отвореније за модерне утицаје. Од српских послератних аутора у Немачкој је у првом реду био запажен Миодраг Булатовић. Од 1957. објављивана су његова дела на немачком језику - романи *Црвени њепао леђи према небу* (*Der rote Hahn fliegt himmelwärts*), први пут објављен 1960. у издавачкој кући Ханзер (Hanser Verlag); *Херој на мађарцу или време срама* (*Der Held auf dem Rücken des Esels oder die Zeit der Scham*), први пут објављен 1965. Ови романи објављивани су у више издања. Поред тога, запажени су били и српски авангардни аутори, делимично инспирисани француском модерном а делимично и такозваном цинс-прозом (Jeans-Prosa) - аутори попут Боре Ђосића, Данила Киша или Мирка Ковача. Посебно живахна преводилачка делатност у Немачкој је настала након додељивања Нобелове награде Иву Андрићу 1961. године. Од тог тренутка на немачки језик преведена су дела многобројних југословенских аутора - Десанке Максимовић, Петра Прерадовића, Јована Дучића, Миодрага Павловића, Васка Попе, Милорада Павића, Бранка Ђопића и других, а пре свега приповетке и романи Ива Андрића. Његова дела објављивана су у више наврата - *Die Brücke über die Drina* (На Дрини ћуприја) двадесет пута, *Wesire und Konsuln* (Травничка хроника) шеснаест пута, *Das Fräulein* (Госпођица) петнаест пута.¹⁷ Преводи су објављивани и у Савезној Републици Немачкој и у Немачкој Демократској Републици. У Немачкој Демократској Републици (ДДР) многобројни преводи његовог дела објављени су у издавачкој кући "Volk und Welt" и у "Aufbau-Verlag".

Квалификовани преводиоци били су слависти попут Рупрехта Славка Баура (Rupprecht Slavko Baur), Вернера Кројцигера (Werner Creutziger), Барбаре Шпаринг (Barbara Sparing), Петера Урбана (Peter Urban), Манфреда Јенихена (Manfred Jähnichen), Барбаре Антковијак (Barbara Antkowiak), Илме Ракуза (Ilma Rakusa), Бербел Шулте (Bärbel Schulte), Хермана Пивита (Hermann Piwitt), Ине Јун Брода (Ina Jun Broda), Карла Дедедиуса (Karl Dedecius), Леоноре Шефлер (Leonore Scheffler) и Клауса Детлефа Олофа (Klaus Detlef Olof). Иван Ивањи превео је многобројна дела знаменитог српског романописца Данила Киша - између осталог и приповјетке "Нож са дршком од ружиног дрвета" (*Das Messer mit dem Rosenholzgriff*) 1979, "Енциклопедија мртвих" (*Enzyklopädie der Toten*) 1988, "Постскрипум" (*Postscriptum*) 1989. Петер Урбан се између осталог посветио и лирици српског експресионисте Милоша Црњанског.

¹⁷ Упор. Lauer: на назначеном месту, XLI.

Рецепција књижевних дела зависи од политичких и идеолошких фактора (упор. између осталог и Lauer 1981). Током кризе на Балкану почетком 20. века расло је интересовање за приповедачку књижевност, која би немачком читаоцу могла да приближи догађаје са места сукоба.¹⁸ Крајем века ову улогу преузели су масовни медији. Последица овога је да се од распада југословенске федерације у Немачкој изузетно смањило интересовање за књижевно стваралаштво Србије (изузетак чини књижевник из Новог Сада Александар Тишма, чији је последњи роман *Верносић и издаја - Treue und Verrat* објављен 1999. у издавачкој кући Ханзер). Паду интересовања допринео је и дистанциран став у односу на Србију, који је у немачкој јавности настао током југословенског грађанског рата, а посебно током рата на Косову. Приметна је постепена промена овог става након политичких промена од октобра 2000. у Београду. Надајмо се да ће ускоро поново доћи до културне и књижевне сарадње између ова два народа.

Prof. Gabriella SCHUBERT, Ph.D.

*REGARDING RECEPTION OF THE SERBIAN POPULAR POETRY
AND FICTION IN GERMANY*

Summary

This work presents a survey of reception of the Serbian popular poetry and fiction in Germany, starting with period of the Romanticism until the recent times. The author has given a summary of interests showed by the famous Germans engaged in the field of literature and culture, such as Herder and Goethe, for the Serbian popular poetry, starting from the second half of the XVIII century. They, as well as their followers, had contributed to the perception of the Serbian people and its "whole heart" on the basis of the popular poetry. All great names of the German literature and culture who had contributed to make Serbia and Montenegro, as Balkan countries, unknown until then (*terra incognita*), subject of the attention not only in Germany, but also in Europe as a whole, on the crossing from the XVIII to the XIX century have been mentioned. During the XIX century, great contribution into the same direction had been given by Serb Vuk Stefanović Karadžić and Slovene Jernej Kopitar, both fluent in German; first of them had also been a researcher of Serbian popular poetry. Cooperation between Vuk and German contemporaries of the first line (Goethe, Brother Grimm, and others), had been of outstanding importance for presentation of the Balkan culture to the Germans. All statements given in this work, have been proven by the information that clearly show high degree of the reception, not only of the popular poetry, but also of the author's literature.

The author has dedicated part of her article to Petar II Petrović Njegoš and his work, to the translation of "The Mountain Wreath" into German (1886), as well as to his relations with the German statesmen (Meternich, Friedrich August, Prince of Saxony). All that

¹⁸ Упор. Lauer 1981, 154.

had attracted the attention of Northern and Western Europe to Montenegro. Then she had given a survey of the further development of the cultural-literary liaisons and relations between our peoples – Serbs and Montenegrins and Germans until recent times.

Библиографија

- ĆURČIN, M.: *Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur*. Leipzig 1905.
- ЂУРЧИН, М.: "Хасанаџиница" у народу (Мешићровићева верзија). У: *Нова Европа* 1932, књ. XXV, бр. 3-4, стр. 128.
- GESEMANN, G.: *Die Asanaginica im Kreise ihrer Varianten*. In: *Archiv für slavische Philologie* 1923, XXXVIII, стр. 33-35.
- ГРГЕЦ, П.: *Развој хрватског народног њесништва*. Загреб 1944, стр. 197, 209.
- GULLING, K.: *Die Rezensenten der Jenaischen Allgemeinen Literaturzeitung im ersten Jahrzehnt ihres Bestehens*. Weimar 1962.
- КОЉЕВИЋ, С.: *Ка њоеџици народног њесништва. Страна критика о нашој народној њоеџици* [Zur Poetik der Volksdichtung. Unsere Volkspoesie in ausländischer Kritik]. Београд 1982, 81 и даље.
- КОСТИЋ, С. К.: *Немачки ѡреводи српских уметничких ѡриѡведака и романа до Друџоџ свејског раџа* [Deutsche Übersetzungen serbischer Kunsterzählungen und Romane bis zum Zweiten Weltkrieg]. Нови Сад 1959 (дисертација).
- ЛАТКОВИЋ, В.: *Народна књижевност I*, Београд 1967, стр. 268 - 270.
- LAUER, Reinhard (изд.): *Sprache, Literatur, Folklore bei Vuk Stefanović Karadžić*. Wiesbaden 1988. (Opera Slavica 13.)
- LAUER, R. (изд.): *Serbokroatische Autoren in Deutscher Übersetzung. Bibliographische Materialien* (1776 - 1993). 2 књ. Wiesbaden 1995. (Opera Slavica 27.)
- LUZERNA, C.: *Die südslavische Ballade von Asan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe*, Berlin 1905.
- LUZERNA, C.: *Zur Asanaginica*. Zagreb 1909.
- MEDENICA, R.: *Dr. Matthias Murko: Das Original von Goethes "Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga" (Asanaginica) in der Literatur im Volksmunde durch 150 Jahre*. У: Прилози проучавању народне поезије 1938, VI, св. 1, стр. 131 - 136.
- MIKLOSICH, F.: *Über Goethe's 'Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga'*, Sitzungsberichte der Philosophisch-historischen Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1883, CIII, стр. 11 - 31.
- MILOVIĆ, J. M.: *Übertragungen slavischer Volkslieder aus Goethes Briefnachlaß*. Leipzig 1939 (Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin 28.)
- MILOVIĆ, J. M.: *Talvjs erste Übertragungen für Goethe und ihre Briefe an Kopitar*. Leipzig 1941. (Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin 33.)
- MILOVIĆ, J. M.: *Goethe, seine Zeitgenossen und die serbokroatische Volkspoesie*. Leipzig 1941 (Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin 30.).
- MILOVIĆ, J. M.: *Echo serbischer Volkslieder in der deutschen Literatur*. о. О. 1941.
- MOJAŠEVIĆ, M.: *Jacob Grimm und die serbische Literatur und Kultur*. Marburg 1990. (Marburger Studien zur Germanistik 14.)
- MURKO, M.: *Das Original von Goethes 'Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga' (Asanaginica) in der Literatur Literatur und im Volksmunde durch 150 Jahre*. Brünn-Prag-Leipzig-Wien 1937.

MURKO, M. *Die serbokroatische Volkspoesie in der deutschen Literatur*. In: Archiv für slavische Philologie 1906, XXVIII, стр. 351 - 385.

НЕДИЋ, ВЛ.: *О усменом њеснишћу* [Über die mündliche Dichtung]. Београд 1976, 91 и даље.

OGWANOV, Q.: *Die Volkslieder der Balkanslaven und ihre Übersetzungen in deutscher Sprache*. Berlin 1941.

ПРЕПИСКА Вука Ст. КАРАЏИЋА: *Преписка I-VII*. Издао Љ. Стојановић, Београд 1907 - 1913.

RÖHLING, H.: *Studien zur Geschichte der balkanlavischen Volkspoesie in deutschen Übersetzungen*. Wien 1975. (Slavistische Forschungen 19.)

RÖHLING, H.: *Vermittler im Wandel der Kritik: Wilhelm Gerhard und Sima Milutinović*. In: Die Welt der Slaven Jg. XI (Wiesbaden 1966), 251 - 294.

SCHUBERT, G.: *Zu deutschen Übertragungen balkanlavischer Volkspoesie*. In: Chr. Fischer, U. Steltner (Hrsg.): *Die Rezeption europäischer und amerikanischer Lyrik in Deutschland*. Berlin, Bern, New York, Paris, Wien 1997, 147 - 174.

SCHUBERT, G. und KRAUSE, F. (Hrsg.): *TALVJ. Therese Albertine Luise von Jakob-Robinson (1797 - 1870). Aus Liebe: Mittlerin der Balkanslaven*. Weimar 2001.

STRICH, F.: N.: *Goethe und die Weltliteratur*. Bern 1946, ²1957.

ТРОПШ, Стј.: *Њемачки пријеводи народних наших њјесама*. У: Рад Југословенске академије знаности и умјетности књ. 166 (Загреб 1906), 1 - 74 и 187 (Загреб 1911), 209 - 264.

VASMER, M.: *V. Kopitars Briefwechsel mit Jakob Grimm*. Berlin 1938, стр. 28: Копитарово писмо од 10.11.1825.